

FUZÛLÎ'NİN ŞİİRDEKİ 'BEN'LİĞİ'

Songül AYDIN YAĞCIOĞLU**

ÖZET

Fuzûlî, kendi 'ben'liğine şiirlerinde özellikle değinen, bu itibarla 'ben' zamirini çok kullanan bir divan şairidir. Fuzûlî'nin bu hususiyeti üzerinde yeterince durulmadığından yapılan bu çalışma ile Fuzûlî'nin şiirlerinde 'ben'liğin nasıl yer aldığı incelenmiştir. İnceleme yapılırken içinde 'ben' zamiri ve bu zamirin ek alan "bana, beni, benim, bende, benden" şekillerinin yer aldığı beyitler dikkate alınmıştır. Şiirdeki kelimelere gelen iyelik ve şahıs eklerinin de 'ben'i karşıladığı muhakkak olmakla birlikte çalışmada 'ben' vurgusu esas alınmıştır.

Fuzûlî'nin 'ben'liği, şiirlerinde birtakım sıfatlarla iç içe yer almaktadır. Bu sıfatlar ve bunların şiirlerde yer alış biçimleri bütün olarak incelendiğinde şairin 'ben'liğinin temel niteliği ortaya çıkmaktadır: Âşık. Dolayısıyla söz konusu olan ideal manada bir âşığın 'ben'liğidir. Âşık'ın öncelikle sahip olduğu sıfatlar acz, fakr, gamlı olma, zayıflık, kölelik gibi onun şahsî benliğinin ortadan kalkmasını sağlayacak sıfatlardır. Şahsî 'ben'liğinden kurtulan ve böylece sevgiliye yaklaşan, hatta sevgilinin varlığında yok olan ve var olan âşık, artık o'nun diliyle 'ben' diyebilir. Bu 'ben', kendini öven bir 'ben'dir.

Fuzûlî'nin şairliğinden bahsettiği, 'ben'liğine şair olarak atıfta bulunduğu beyitler, ayrı bir kategori oluşturmakla birlikte, muhteva itibarıyla yukarıda bahsedilen çerçeve dâhilinde yer almaktadır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde kendi beşerî varlığına işaret eden bir 'ben'liğe pek az tesadüf edilebilir. Bu, büyük ölçüde âşığın sevgili karşısında sahip olduğu acziyet dolayısıyla görünür haldedir.

Anahtar Kelimeler: divan şiiri, Fuzûlî, ben, benlik.

SENSE OF 'SELF' IN THE POETRY OF FUZULI

STRUCTURED ABSTRACT

Fuzuli is an Ottoman poet who especially mentions his own 'self' in his poems, therefore he frequently uses the pronoun 'I'. Since this characteristic of Fuzuli is not studied in detail, how the sense of 'self' is

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İstanbul Arel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: songaydin24@yahoo.com

mentioned in the poems of Fuzuli is analyzed in this study. In the analysis, couplets which include the pronoun 'I' and forms of this pronoun with affixes such as "to me, me, my, at me, from me" are considered. Certainly the possessive suffix and personal pronoun suffixes agglutinated to nouns in the poems correspond to 'self' and in this study emphasis of 'self' is taken into regard.

When how 'self' is presented in the poems of the poet is analyzed, it is observed that there are three different types of 'self' which refers to 'self' in incompetence (acziyet) including attributions of disgrace, servitude, frailty etc; 'self' which refers to the dignified subject and 'self' as the poet. These are of course different perspectives of the same 'self'.

1. 'Self' in Incompetence:

Poor, slave, beggar, servant: He is a poor, impotent (aciz) slave and a humble beggar; he is a chartered slave who would give his soul right away in case of lover's demand. He is the beggar of love street, he does not give value to property.

Despised, Injured: The poet is a Fuzuli with a broken body and his head split with the stone of cruelty (zulüm), those who seek for him can find him with these characteristics.

Destitute: The poet defines 'I' – 'self' as subject and destitute. He is a destitute man who has fallen abroad in the path of reunion that is full of tricks, he is a person on whose plate of soul there is no writing in this world full of magical decorations.

Sorrowful and Distressed: Instead of expressing that 'self' is distressed and sorrowful, he acts with the anxiety of informing about the degree of this distress and sorrow. He expresses 'self' which has the entity of answering the question of "How much in love?". In the couplet below the poet mentions himself directly through the subject 'I' by saying "I am the head of sorrow caravan (gam kervanı), I am the passenger of torture and trouble desert (elem ve mihnet çölü).

Disgraceful, Miserable, Puzzled: Since there is no other wanderer like him in the valley of love, destiny has foisted all sorrow on him. It is inevitable for the destiny not to do this since there is no one else similar to him in wandering, therefore all sorrows of destiny are for him;

The proof that this dizzy, miserable and puzzled lover who has fallen apart from his lover is on the road are bloody tears in the color of tulip which fall from his eyes drop by drop. Eye has disgraced him to public by shedding bloody tears.

Hopeless: Another characteristics of 'self' told by Fuzuli is hopelessness. Since the morning breeze brings no news from ruddy-cheeked lover, he loses his hope saying that my fortune does not bud, my hope tiler gives no fruit.

Weak: Another quality which expresses incompetence of 'self' for Fuzuli is weakness. The poet defines state of being weak by using overstatement to the degree of exaggeration. Nobody is aware of his situation, because his weak body has always concealed 'self' from

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

glances. 'Self' is so weak that if he looks at mirror, the image of his face would not be reflected in the mirror due to weakness.

Insane: While defining love-crazed (mecnun) state of 'self', Fuzuli expresses the degree of this state and remarks "how love-crazed" this 'self' is. 'Self' is the *master of science of insanity*. This means he is the scholar of this science and he is the one who teaches this science to everyone, even Mecnun can make use of him.

Enchanted: 'Self' has had a grasp of all phases of being in love through love. Conscious has completely been destroyed and the state of enchantment has emerged. The poet states that subject 'I' has become *mest-i bi-hod* (enchanted in trance).

2. Victory of 'Self':

'Self' which was in disgrace in the first section reaches the last rank in incompetence gradually and attains victory and expresses this clearly. As it is mentioned clearly in the couplet below, the aim of 'self' is *purification* (fenâ). After the circle of *bewilderment* (*hairat*) (hayret), 'self' has reached purification he has desired and this is *an absolute purification*. As it is known, *bewilderment and purification* are the terms which correspond to specific ranks and states in mysticism: "purification as a human experience is the complete disappearance of one's 'self' and as a result of this experiencing disappearance of everything related with this self in the sense of being an object of knowledge and will". In his poem, reaching the aim of *purification*, which is an *absolute purification*, reminds *immortality* (bekâ) which comes after purification and means the experience of being one with *Absolute Reality*.

Another point expressed in the poems in which poet declares his victory is regarding himself superior to Mecnun, Ferhat and Vamık due to his own love. The poet expresses his claim of being superior by saying that "I have more ability of love compared to Mecnun, I am the loyal lover yet he has the fame". "If Ferhat had the sorrow that I have, he would blow off thousands of mountains with a single sigh. Do not consider me equal to Ferhat and Vamık; I am poor, do not think that I am interested in vanity. Do not compare me to the nightingale which has no patience to trouble and shrieks a thousands times, 'I' am the master of caution." he says.

3. 'Self' as a poet:

In the poetry of Fuzuli, there are few couplets which include the pronoun 'I' and refer to his poesy. The poet does not directly praise his poesy, but indirectly praises his poetry through lover. The verse of poet is refulgent since he narrates the beauty of lover. His Divan which narrates lover's quality is a pearl in this sense.

Result

The result of the evaluation of 'self' mentioned in the poems of Fuzuli is as such in short: Three points are emphasized in the couplets which include 'self' and these points are regarded under topics. The first one of these '*Self*' in *Incompetence* is the part in which couplets expressing problems, in other words incompetence of poet due to love

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

are compiled. The poet utters being weak by repeating elements such as poverty, disgrace, sorrowfulness and distress, shedding bloody tears, crying etc. When these points gathered under the same topic are considered, it is seen that 'self' moves away from the personality in specific phases when the circle of sense included in every quality is regarded. States of being poor (fakr) which means indigence to God, shedding bloody tears which means purification from material, weakening and entrancement are the phases through which personality of 'I' disappears.

When the couplets included in the second section which is *The Victory of 'Self'* is examined; there is a view including 'self' who has reached his aim, 'self' who pays no attention to nothing immaterial and 'self' who in this sense expresses his superiority in love. It is seen that poet has reached his aim through these statements: "Purification was the aim for me, luckily I have reached my intention", "I am absolutely purified". In addition, in this section poet has equated representatives of lover type and 'self' and most of the time regarded 'self' as superior. There are a lot of couplets which express this situation.

In the third section of *'Self' as a Poet*, thoughts of Fuzuli about his own poetry are mentioned. There are very few couplets including the pronoun 'I' that mention his poems. In these couplets, the poet praises his poems through the lover, although he complains that the value of his poem is not known, he is well aware that it has the strength which "adorns the throne of immortal state and reigns in all seasons".

Key Words: Ottoman poetry, Fuzuli, self, sense of self.

Giriş

Şiir, sanatkârın şahsi varlığıyla, bütün edebi türlerden daha fazla ilgilidir; tabii olarak 'ben' merkezli bir olgudur. Fakat bu ben merkezlilik bütün şairlerde aynı oranda ve aynı şekilde ortaya çıkmaz. Bazı şairlerin şiirlerinde, şairin "ben"liği daha fazla vurgulanır. Bu, divan şiirinde de böyledir. Geleneğin belirlediği sınırlar içinde müşterek konu ve mazmunlara dayanan bu şiirde şairlerin kendi şahsiyetlerinden, şahsiyetlerinin hususi hayatlarıyla bağlantılı özelliklerinden pek bahsetmedikleri yaygın bir kanaattir. Fakat bunun kısmen tashih edilmesi gereken bir kanaat olduğu söylenebilir. Divan şiirinde de şairin "ben"liği merkezî bir öneme sahiptir. Fakat bu "benliğin" kendini ifşa ediş biçimi, metafiziğin belirleyici olduğu farklı bir anlayışa yaslandığı için farklı bir mahiyete sahiptir.¹ Neticede divan şiirinde de konuşan bir "ben" in² varlığı inkâr edilemez

¹ Divan şiirini besleyen temel kaynaklardan din ve beraberinde tasavvuf, şiirde söz konusu edilenin anlam ve çağrışımlarını belirlemede temel unsurlardandır. Bununla ilgili W.G. Andrews; "Osmanlı gazeli üzerine yorumlayıcı hiçbir çalışmada, gazelin dinî-tasavvufî boyutu göz ardı edilemez." diyerek konuya dikkat çekmektedir. Bk.: W.G. Andrews, **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, İletişim Yay., İst. 2000, s.81.

² Bir önceki dipnotta belirtildiği gibi divan şiirinde konunun ele alınışının din ve tasavvufî boyutu öncelikle göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre; 'ben' anlamına gelen 'ene'; kibir, gurur, bencillik gibi her türlü kötülüğün kaynağı olan 'nefis, nefsanîyet' anlamında kullanılmıştır. Mutasavvıflar genellikle biri kötülen ve aşağılanan (âdi), diğeri övülen ve yüceltilen (aşkın, müteâl) olmak üzere iki ene'den söz etmişlerdir. Tasavvufta terkedilmek istenen "ben" ile sahip olunmak istenen "ben" arasındaki farka daima işaret edilmiştir... Öte yandan ene (ben) kelimesi, bir insanın "ben" diye söze başlayıp kendini övmesi ve öne çıkarması ahlâkî anlamda kötü bir davranış olarak görülmüş, "ben" demenin İblîs'e özgü bir davranış olduğu belirtilmiştir... Mutasavvıfların kötülen ve aşağılanan ene'yi yok etmek için uğraşmalarının kişiliklerini kaybedip silik hale gelmelerine yol açtığı öteden beri iddia edilmiştir. Daha geniş bilgi için bk.: Süleyman Uludağ, "Ene", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 11, İst. 1995, s.232-233.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

ve bu "ben", yukarda da belirtildiği gibi bütün divan şairleri tarafından aynı ölçüde vurgulanmamaktadır.

Divan şairleri arasında Fuzûlî, pek çok başka özelliğinin yanı sıra şiirlerinde 'ben'liğini özellikle vurgulayan bir şair olarak da dikkat çeker. Bunun en önemli göstergesi, 'ben' zamirini şiirlerinde oldukça fazla kullanmasıdır.³ Onun bu tutumunun tesadüf olmadığı, Türkçe ve Farsça divanlarının mukaddime kısımlarında şiirle ilgili görüşlerini naklettiği ifadelerden anlaşılmaktadır. Farsça Divanı'nda şöyle yazar: "Söz nasıl bir inci ipidir ki o hazinenin incilerini dane dane öyle bir sıraya dizer ve nizam altına alır ki hiçbir mana onsuz şekillenmez." (Tarlan, 1950, s.1). Fuzûlî'nin şiirlerinde dili kullanım özelliklerini çeşitli boyutlarıyla inceleyen Cem Dilçin, onun kelime tercihinin anlamla olan münasebetine dikkat çekerek, "Fuzûlî'nin şiirlerinde söz, anlam, biçim ve öz, dış ve iç yapı başa baş gitmekle birlikte, bazan sözün ileri atılarak anlamın önüne geçtiğini bile yer yer görmekteyiz." (Dilçin, 2001, s.XXI) demektedir. Bu açıklamalar dikkate alındığında Fuzûlî'nin 'ben' zamirini oldukça fazla tekrarlama, ben'in temsil gücü düşünüldüğünde şairin kendini anlatma çabası olarak yorumlanabilir. Fuzûlî'nin, şiiri kalbe ait bir macera ve ızdırabın yaşanacağı iklim olarak gördüğünü belirten Tanpınar'ın ifadesiyle, "Onda her şey kendiliğinden 'ben'in etrafında toplanır ve oradan hareket ederek dünyasını yakalar." (Tanpınar, 1995, s.146).

Fuzûlî'nin şiirlerinde 'ben' zamiri, biri özne, diğeri nesne olmak üzere iki şekilde yer alır⁴. Türkçe cümle yapısında ana öğelerden biri olarak özne'nin eylemin kişisi olması, cümledeki fonksiyonu ve anlam bakımından üstlendiği görev tartışılmazdır. Bu bakımdan şairin, 'ben'i cümlede özne olarak konumlandırması, kendini merkeze yerleştirmesi olarak yorumlanabilir. 'Ben'in cümlede nesne veya yer tamlayıcısı göreviyle yer alması ise gramatik olarak eylemi kişi veya yer bakımından tamamlayan hükümde görünse de semantik olarak eylemin kendine dönmesi hususuyla şair merkeze yine kendini yerleştirir, demek mümkündür. Bu nedenle şairin 'ben'i cümlede hangi görevde kullandığı göz ardı edilmeksizin daha çok mana ciheti dikkate alınarak şairin şiirinde 'ben'i, yani kendini nasıl ifade ettiği dikkate alınmalıdır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde 'ben', temel olarak iki vechesiyle tezahür eder. Biri acziyet içindeki 'ben', diğeri şair olan 'ben'dir. 'Ben'in şiire iki yönlü bu yansıması genel olarak divan şiiri için var olan bir durumdur.⁵ Fuzûlî'nin şiirlerinde, şairin acziyet içindeki 'ben'inin acziyeti dolayısıyla zaferini ilan etmesi ve bunu belirgin şekilde vurgulaması dikkat çekici olan husustur. Bu çerçevede ele alındığında şairin şiirlerinde yer alan 'ben'i üç başlık halinde ele almak mümkündür. İlki;

Ayrıca, divan şiirinde genel olarak 'ben'in (özne) varlığını, farklı bir yaklaşımla değerlendiren bir çalışma için W.G.Andrews'in *Yabancılaşmış 'Ben'in Şarkısı* adlı makalesi incelenebilir. Özetle Andrews; biçim, âdetler, gelenek, sınıf, imparatorluk devleti gibi unsurların 'Tanırsal' bir despotluk oluşturduğu ve bu prangalar ile bağlı olan lirik 'ben' ve Osmanlı 'özne' (toplumsal 'ben')sinin özerkleşmekten mahrum olan bir anlatının esiri olduğunu, belirtir. Bu çerçevede divan şiirinin dikkat çekici ölçüde bir despotik 'aşırı kodlama' ürünü olduğunu söyleyen Andrews, divan şiirinde genel olarak 'özne'yi inceler. Bk.: Walter G. Andrews, *Yabancılaşmış 'Ben'in Şarkısı*, **Defter Dergisi**, S.39, s. 106-132.

³ Fuzûlî Divanı'nda 'ben' zamiri, on beş şiirde redif olarak kullanılmakla birlikte toplamda 774 kez tekrarlanmıştır. Bk.: Songül Aydın Yağcıoğlu, **Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: M.A. Yekta Saraç, İstanbul Sosyal Bilimler Ens., İst. 2009, s. 434.

⁴ 'Ben'in yer tamlayıcısı görevindeki kullanımları da nesne kategorisinde değerlendirilmiştir. Yapılan açıklamalar bu çerçevede değerlendirilmelidir.

⁵ Bu durumun yansımaları üzerine yaptığı bir incelemede Muhsin Kalkışım, Osmanlı kültüründe sanatkar ve müelliflerin imzalarının yanına kulluğunun farkında olarak 'âciz', 'fakir', 'abd-i âciz', 'pür-kusûr' vs. gibi sıfatlar ekleyerek 'ben'liğini yok sayan ifadeler kullanmasına rağmen fahriyelerde bu sınırın dışına çıkmalarına dikkat çekmiş ve bunun psikolojisini ele alan bir değerlendirme kaleme almıştır. Bk.: M.Muhsin Kalkışım, *Klâsik Şâirde "Benlik" Psikolojisi*, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research**, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-, Volume: 3 Issue: 15, s.138-150.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

rüsvalık, kulluk, zayıflık vs. gibi sıfatlara sahip olan acziyet içindeki ‘ben’, ikincisi kendini yücelten ‘ben’ ve son olarak şair olan ‘ben’. Bunlar elbette aynı ben’in farklı görünümleridir.

1. Acziyet İçindeki ‘Ben’lik:

Şair; kul, köle, rüsva, dertli, fakir, hakir, rüsva, gamlı ve zayıf olma gibi bir çok olumsuzluğu içinde bulunduran âcziyet içinde olma halini, şiirlerinde ‘ben’i özne görevinde kullanarak doğrudan, nesne görevinde kullanarak da dolaylı olarak ifade etmektedir. Şair, acziyet içindeki ‘ben’i ortaya koyarken bu *halî* anlam olarak en fazla karşılayan kelimeleri tercih etmiş ve sık tekrarladığı bu kelimeleri ‘ben’ zamiri ile bir araya getirmiştir. Bu birlikteliğin söz ve anlam sanatlarının gücüyle pekişmesi sonucunda şahsî benliğin ortadan kalktığı, kendini değersizleştiren bir ‘ben’e tesadüf edilmektedir.

Şairin şahsiyetini değersiz kılmak üzere söz konusu ettiği sıfatları ayrı ayrı ele almak mümkündür. Bu yapılırken ‘ben’in şiirde özne veya nesne olarak bulunmasının, ‘ben’e yüklenen anlamı etkileyip etkilemediğini ortaya koymak amacıyla her kategoride ‘ben’in özne ve nesne durumunda olduğu beyitlere yer verilmiştir.

a) Fakir, köle, dilenci, hizmetkâr:

Şair, aşağıdaki beyitte kendine ‘ben kimim’ sorusunu yöneltir ve cevabı yine kendi verir. Soru-cevap yönteminin hakim olduğu beyitte şair, ‘ben’i izaha gerek kalmayacak şekilde tanımlar: O, fakir, aciz bir köle ve hakir bir dilencidir; Sevgilinin istemesi durumunda canını hemen verecek fermanlı bir köledir. Aşk sokağının dilencisidir, mala mülke rağbet etmemektedir:

Ben kimim bir fakir ü bî-ser ü pâ
Kem-terin bende vü kemîne gedâ (Kaside 21/1)⁶

Câna meylin var ise hükm eyle teslim eyleyem
Pâd-şâhim ben senin bir bende-i fermanım (G.181/6)

Yok aceb ger mâle rağbet mülke kılman iltifât
Ben gedâ-yi kûy-i aşkım mülk ü mâli n'eylerim (G.186/3)

Fuzûlî, fakir'dir ve sevgiliden güzelliğinin zekatını ister, fakir olduğundan zekat alması vaciptir.

Ben fakirim sen gâni vergil zekât-i hüsn kim
Şer' içinde hem banadır hem sana vâcib zekât (G.40/3)

Şair, hakir bir dilencidir, dilencilerin yaptığı gibi o da hayır ehline dua ederek dilenmektedir:

Lîk bir bende-i hakîrim ben
Amelim ehl-i hayra hayr du'â (Kaside 21/)

Yukarıda verilen beyitlerde şairin şahsını tanımladığı sıfatların yüklem olması ve yükleme gelen şahıs ekiyle ‘ben’in hem özne hem de sıfatla bütünleşerek yüklem olması, anlamı tamamen ‘ben’le bütünleştirmiş ve ‘fakir/fakir’⁷ olan ‘ben’in portresi net olarak sunulmuştur.

⁶ Çalışmada numaralarıyla yer alan beyitler tek bir eserden alınmıştır, bu nedenle eser adı bir kez dipnotlandırılacaktır. Bk.: **Fuzûlî Divanı**, Haz.:Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur, Akçağ Yay., Ankara 1997.

⁷ Şairin söz konusu ettiği ‘fakir’ kelimesinin, yoksulluktan farklı olarak ‘Allah’a her veçhile muhtaçlık’ anlamında değerlendirmek gerektiği hatırlanmalıdır. Mahir İz, kelimenin yoksulluk anlamı ile tasavvuftaki yanlış kullanımına dikkat

Yukardaki beyitlerden farklı olarak aşağıdaki beyitlerde şair, 'ben'i özne dışında konumlandırırsa da dolaylı olarak fakr ve aczi yine 'ben'de toplamıştır. Felek, cihandanın bütün fakr'ini ona vermiştir ve dolayısıyla o en fakir kişi'dir. Bu fakr hali ile rahat etmesi zor görünmektedir:

Bana vermiş cihan kamu fakrin
N'ola etsem cihana istiğnâ (K.21/8)

Bu fakr ilen ki benim rahâtım durur müşkil
Bu hâl ilen ki benim dirliğim durur düşvâr (Kaside 6/17)

Şair, hizmete kabul edilse de edilmese de kendini eksik gören bir hizmetkardır;

Eger kabûl ve ger nâ-kabûl hizmetine
Özümü ben sanırım bir kemîne hizmet-kâr (K. 6/42)

b) Hor Görülen, Yaralı (Hasta)

Şair, zulmünün taşı ile başı yarılmış, bedeni kırık bir Fuzûlî'dir, arayıp bulmak isteyenler bu özellikleri ile onu bulur. Her kim sevgiliye kavuşmayı istese benim gibi daima hasta olmayı arzu eder;

Sitemin taşı ile başı sınık bedeni şikeste Fuzûlî'yim
Bu alâmet ile bulur beni soran olsa nâm ü nişânımı (G.262/7)

Ârzu eyler ki ben tek muttasıl bîmâr ola
Kim ki vasl-i nergis-i bîmârın eyler ârzû (G.240/4)

c) Garip:

Şair, özne olarak konumlandığı 'ben'i garip olarak tanımlar. Hile dolu olan kavuşma mülkü yolunda gurbete düşmüş bir garip'tir, sihirli nakışlarla dolu dünyada gönül levhasında yazı olmayan biri'dir. Beyitte 'ben' özne olduğu için 'garip'sıfatını doğrudan üstlenmiştir;

Ben garib ü râh-i mülk-i vasl pür teşviş ü mekr
Ben harîf-i sâde-levh ü dehr pür nakş-i fûsun(G.232/4)

Aşağıdaki beyitlerde ise 'garip' kelimesi doğrudan kullanılmamakla birlikte garip'in zavallı kimsesiz⁸ anlamını çağrıştıran mana hakimdir. Bütün cihan halkı sevgili için bana ağyar oldu, bana Allah'tan başka yar kalmadı; bana gönül ateşimden başka kimse yanmaz, sabah rüzgarından başka kimse kapımı açmaz; her yana koşuşturdum durdum kimse bana acıyıp yardım etmedi derken kimsesizliği ile 'garip'liğine dikkat çeker. Beyitlerde 'ben', nesne görevinde olmasına rağmen semantik açıdan eylemden etkilenen olarak manayı kendinde toplamaktadır.

Cümle-i halk bana yâr için ağyâr oldu
Kalmadı kimse bana yâr Hudâ'dan gayrı (G.272/5);

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-i sabâdan gayrı (G.273/5)

çekerek konuyu izah etmektedir. Bkz.: Mahir İz, **Tasavvus Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler**, (Haz.: M.Ertuğrul Düzdağ) Kitabevi Yay., İst. 2012, s.129-132.

⁸ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1996.

İsteyip bir çâre çok yeldim yüğürdüm her yana
Rahm edip bir kimse imdâd etmedi mutlak bana (Murabba 1/5)

d) Gamlı ve Dertli:

Fuzûlî'nin kendi ile en fazla ilişkilendirdiği sıfat, gam veya dert çekmesinden dolayı gamlı ve dertli olmasıdır. Aşk dolayısıyla çekilen dert, cevr ve cefa şairin şiirlerinin en temel konusudur. Şair, bunun gerekçesini Farsça Divanı'nın mukaddime kısmında açıkça ifade etmektedir; "Biliyorum ki sen dertli yaratılmışsın. Dert ise şairliğin sermayesidir." (Tarlan, 1950, s.5).

Aşağıdaki beyitte 'ben', öznedir ve yüklem olan 'gam esiri'ne gelen şahıs ekiyle gamlı olma halini iki yönlü desteklenmiştir. Ayrıca şair, neşe içinde olan bütün âlem karşısına 'ben'i koyarak tabloyu daha vurgulu hale getirmektedir;

Âlem oldu şâd senden ben esîr-i gam henüz
Âlem etti terk-i gam bende gam-i âlem henüz (G.121/1)

Şair, 'ben'in dertli ve gamlı olduğunu belirtmekten ziyade, bu sıfatının derecesinden haberdar etme endişesiyle hareket etmektedir. Âdeta "Ne kadar âşık?" sorusuna cevap verecek mahiyette bir 'ben'i anlatır. Aşağıdaki beyitte gam kervanın başıyım, elem ve mihnet çölünün yolcusum, diyen şair, 'ben' öznesiyle doğrudan kendini tanımlamıştır:

Benem ki kâfile-sâlâr-i kâr-bân-i gamem
Müsâfir-i rehi sahra-yi mihnet ü elemem (Müseddes II/ 1)

Aşağıdaki beyitlerde şair, binlerce gam çektiğini ve derdini paylaşan bir tane dertli olmadığını yani sadece kendinin dertli olduğunu belirtir. Bir sonraki beyitte ise ayrılık ateşinde benim gibi yanan yok, bu nedenle derdimi kime anlatabayım diyerek Fuzûlî'ye dert yanmaktadır. Burada oldukça orijinal olan 'ben'in, 'Ey Fuzûlî!' hitabıyla kendine dert yanmasıdır. Şairin, gam çeken ve ayrılık ateşinde yanan tek kişi olmasıyla derdini kendinden başkasına anlatması düşünülemez. Şair, bu ifade gücüyle 'ben'i mananın merkezine yerleştirmiştir;⁹

Ey Fuzûlî sehldir her gam ki gam-hârı ola
Gam budur kim bende bin gam var bir gam-hâr yoh (G.61/7)

Ey Fuzûlî kime sûz-i dilimi şerh edeyim
Yok benim kimi yanan âteş-i hicrân içre(G.254/7)

Aşağıdaki beyitlerde 'ben', nesne görevinde kullanılmasına rağmen dolaylı da olsa anlam yine 'ben'de toplanmaktadır. Şair, her an binlerce gama maruz kalır;

Hezâr gam müteveccih bana bu hem bir gam
Ki yok durur gam-i dil zâhir etmeğe gam-hâr (K.6/13)

⁹ Şair bir çok şiirinde gam çeken tek kişi olduğunu vurgulamasına rağmen bununla yetinmeyerek bu hal'inin artmasını arzu ettiği mealindeki beyit sayısı oldukça fazladır. Bunlardan içinde 'ben' zamiri geçenlerden ikisi şudur:

Giriftâr-i gam-i aşk olalı âzâde-i dehrim
Gam-i aşka beni bundan beter yâ Rab giriftâr et (G.42/6)

Var bir derdim ki çok dermandan artıktır bana
Koy beni derdimle dermân eyleme var ey hakîm (G.189/2)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Bilindiği gibi Fuzûlî'nin dertli olması aşk sebebiyledir. O, sevgiliye mihr ü vefâdan başka bir davranış şekli içinde bulunmamasına rağmen sevgili ona cevri ü cefâdan başka bir şey göstermez. Bu nedenle, bağrını yakan ateşin ahı ile dert sokağının sakinlerinden olan 'ben'de, can ve ten oldukça, yani maddi varlığı devam ettikçe bu dert ve yara eksik olmayacaktır;

Yâr kılmazsa bana cevri ü cefâdan gayrı
Ben ana eylemezem mihr ü vefâdan gayrı (G.271/1)

Mukim-i kûy-i derd eyler beni âh-i ciğer-sûzum
Bu aheng-i melâl-efzâyâ bundan yeğ makâm olmaz (G.113/3)

Cân ü ten oldukça benden derd ü dâğ eksik değil
Çıksa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten bana (G.12/3)

Klasik şiir geleneğinde felek ters dönmesiyle âşığın talihsiz, bahtsız olmasının sorumlusudur. Bu nedenle şair de gamlı ve dertli olmasının müsebbibi olarak feleği görür. Neşe içindeyken felek onu kendi halinde bırakmamış ve gam esiri etmiştir;

Koymadı devrân-i çerh öz hâlime hurrem beni
Şâd iken âlemde çerh etti esîr-i gam beni (Terci-i Bend)

e) Rüsva, Perişan, Şaşkın:

Klasik şiirde dile getirilen aşk macerasında sevgiliden ayrı olmaktan dolayı âşık'ın hissesi dert ve bela'dan başka bir şey değildir. Âşık'lar güruhu içinde bu hisseden en büyük pay Fuzûlî'ye düşmüştür. Dolayısıyla herkesten daha fazla dert ve belaya dûcâr olan âşık'ın hali bu nispette perişandır. Bu perişanlık beraberinde daha fazla kanlı göz yaşı dökmeyi, herkesten fazla feryat figan, ah etmeyi ve paralelinde rüsvalığı getirmektedir. Bu, herkes tarafından kınanması en fazla olan bir rüsvalıktır. Şair, şiirlerinde gerek özne gerek nesne olarak konumlandığı 'ben' ile bunu açıkça ifade etmektedir.

Aşk vadisinde onun gibi bir avare olmadığı için felek bütün gamları onun başına yıkmıştır. Feleğin bunu yapması kaçınılmazdır çünkü bu vadede ondan daha avare olan yoktur, dolayısıyla feleğin bütün gamı ona düşmektedir;

Yığdı benim başıma dehr gamın n'eylesin
Bâdiye-i aşktan ben kimi âvâre yoh (G.60/3)

Şair, sevgiliden ayrı düştüğü için artık sabr etmeye gerek kalmadığından çöle giderek Fuzûlî ayrı 'ben' ayrı feryat figan edelim demektedir. Burada Fuzûlî ve 'ben'i ayrı ayrı feryad etmeye teşvik etmesi feryadının çok olmasına bir göndermedir, denebilir:

Fuzûlî ayrı düştük yârdan sabr etmeğe yer yok
Düşüp sahrâyâ efgân edelim sen ayru ben ayru(G.238/7)

Aşk diyarında sevgiliden ayrı düşen 'ben', bu ayrılıktan sonra hiç rahat olmayarak devamlı ağlamaktadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Tâ ki vaslından cüdâ düştüm demi hoş olmadım
Eyledi hecrin beni her lâhza giryan n'eyleyim (G.188/4)

Şairin ağlaması o kadar çoktur ki kendini bulutla mukayese ederken, “Bin senin kadar gözyaşı dökmüşlüğüm vardır.” diyerek buluttan üstün tutmaktadır;

Sirişkim gör beni ey ebr özünden kem hayâl etme
Hevâ-yi aşk ile bin sence eşk-efşânlığım vardır (G.92/4)

Sevgiliden ayrı düşen başı dönmüş, perişan ve şaşkın olan âşığın bu yolda olduğunun delili katre katre döktüğü lale renkli kanlı gözyaşlarıdır. Göz, kanlı gözyaşı dökerek onu halka rüsva etmiştir;

Diyâr-ı derd ser-gerdânyım her kim beni ister
Delil-i râh katre katre eşk-i lâle gûnumdur (G.87/2)

Dostlar kan yaş döküp kıldı beni rüsvâ-yi halk
Veh ki düşmen çıktı âhir dîde-i pür-hûn bana (G.13/4)

Kanlı gözyaşları o kadar çok akmaktadır ki onu rüsva ettiği gibi aynı zamanda gizler, fakat bu sefer de ağlayıp inlemeleri onu ele verir;

Ger beni hûn-âbe-i eşkim nihân eyler ne sûd
Kanda olsam nâle vü zârım kılar peydâ beni

Bununla birlikte âşığın kıymeti bu kanlı gözyaşları dökmesiyle daha da artacaktır. Nasıl ki yakutun kıymeti kırmızılığıyla, o da ciğer kanyla boyandıkça tıpkı yakut gibi değeri artacaktır;

Dimen eksik beni tadrîc ile yâkût olan taştan
Boyandıkça ciğer kaniyle kadr ü kıymetim artar (G.71/2)

Aşkları uğruna çektikleri çile ve dertlerle dillere destan olan âşık tipinin temsilcilerinden olan Ferhad dağa çıkarak Mecnûn ise çöle giderek halka rüsva olmaktan kurtulmuşlardır. Çektiği aşk derdiyle şehirde bulunmak ve ‘ben’ gibi halka rüsva olmak beladır. Şair hem âşık olmanın derdi hem de şehirde halka rüsva olmanın derdini üzerinde toplamasıyla Ferhad ve Mecnun’dan ayrı olarak iki kat ızdırap çektiğini anlatmak istemektedir;

Belâdır şehirlerde ben kimi rüsvâ-yi halk olmak
Ne hoş Ferhâd ü Mecnun menzil etmiş kûh u sahrâyı (G.277/4)

Şair, yukarıdaki beyitte ifade ettiği gibi âşık tipinin en güçlü temsilcilerinden daha fazla rüsva olmasıyla kendine has bir rüsvadır ve bundan memnundur, felek onu bu özelliği ile meşhur etmiş ve genele mahsus, yani âmm kılmıştır. Böylece herkes onu bilir ve âşık’lığının derecesine şahittir;

Hoşum ki aşk ile rüsvâ-yi hâs ü âmmım ben
Felek bu şive ile eylemiş beni meşhur (K.2/7)

Aşk dolayısıyla kanlı gözyaşı dökken âşık, meyvesini devşirmiştir. Dert gülşenin fidanı olan âşık’ın meyvesi melâmettir. Artık içinde bulunduğu hal nedeniyle kınanıp ayıplanmaktadır. Şairin burada kendine seslenerek “Ey Fuzûlî beni melamete uğramaktan men etme” ifadesi ‘ben’liğinde hala var olan şahsi’liğine bir uyarı olarak düşünülebilir;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Ey Fuzûlî çok melâmetten beni men etme kim
Ben nihâl-i gül-şen-i derdim melâmettir berim (G.208/7)

f) Ümitsiz:

Fuzûlî'nin anlattığı 'ben'in bir diğer vasfı da ümitsiz olmasıdır. Şair, sabah rüzgarının gül yanaklı sevgiliden haber getirmemesinden dolayı ümidini yitirerek baht goncam açılmaz, ümit fidanım meyve vermez, demektedir.

Bana bâd-i saba ol serv-i gül ruhtan haber vermez
Açılmaz gonca-i bahtım ümîdim nahli ber vermez (G.117/1)

Aşk hissî bir mesele olduğundan akıl ile yan yana zikredilmez. Âşık'ın akılla hiçbir münasebeti söz konusu olamaz. Şair bir hata yaparak aklın yolunda gitmiş ve akli delilik derdine derman kılmıştır:

Ey Fuzûlî revîş-i akl melûl etti beni
Sehv kıldım ki cünûn derdine dermân ettim(G.199/7)

Şair, bu ümitsizliği içinde ümidini yitirmemiştir. Şairin bağışlanmaya nail olup zafere eriştiğine dair bir ifade kullanmadığından ümitli olması, mevcut durumunda 'ben'in acziyetine işaret eder, demek mümkündür.

Beni endîşe-i hırman tarîk-i küfre salmıştı
Ümîd-i lütf ü ihsânın belimden açtı zünnârı (Kaside 18/)

Yaratıcı karşısında mahcup ve muzdarip olan şair, Allah'a layık bir amele sahip olmadığını belirtir fakat buna rağmen affedileceğine dair ümidini yitirmemiştir;

Yok bende bir amel sana şâyestse âh eger
A'mâlîme göre vere adlin cezâ bana (G.3/4)

Havf vü hatâda muztaribim var ümid kim
Lûtfun vere bişâret-i afv-i hatâ bana (G.3/5)

g) Zayıf:

Fuzûlî'de 'ben'in acziyetini anlatan bir diğer sıfat 'zayıflık'tır. Şair, mübalağayı gulvü derecesinde kullanarak zayıf olma halini tanımlamaktadır. Kimse onun halinden haberdar değildir¹⁰, çünkü zayıf bedeni 'ben'i daima bakışlardan gizlemiştir. 'Ben', öyle zayıftır ki aynaya baksa zayıflıktan yüzünün aksi aynaya yansımaz;

İrişmez kimseden ahvalime feyz-i nazar bes kim
Beni za f-i beden da'im nazarlardan nihan eyler (Kaside 35/)

¹⁰ Şair, zayıf olması ile kimsenin halinden haberdar olmadığını vurgularken rüsva lığıyla herkesin kendinden haberdar olduğunu belirtmeyi ihmal etmez;

Za'fîm elden yaşırân ahvâlîmi saklar velî
Nâle-i bî-ihtiyârımdır kılan rüsvâ beni (G.290/2)

Aks salmaz peykerim gözgüye baksam za'ftan
Âlem-i sûrette bir şeydâ bulunmaz ben kimi (G.286/2)

Zayıflık 'ben'i bir iğne haline getirmiştir, bu iğnenin ipi de gözden sürekli akan kanlı gözyaşındır;

Bir iğne etti beni za'f riştem ol kandır
Ki muttasıl dökülür çeşm-i hûn-feşânımdan (G.211/4)

Aşk dolayısıyla feryat figan edilmesi, sürekli kanlı gözyaşı dökülmesi beraberinde zayıflığı getirmektedir. Ten zayıflığı şeklinde somutlaştırılan zayıflıktan kasıt, maddeden mürekkep bedenini yani 'ben'in, maddeden arınmasıdır. Dolayısıyla söz konusu edilen, maddi zayıflık değildir.

h) Deli:

Şairin, dert ve bela diyarı olarak tanımladığı aşka düşmesiyle ortaya çıkan haller- feryat figan etme, ah çekme, kanlı gözyaşı dökme vs.- âşığı belli bir kemale ulaştırır. Bu seviyede aşk, aklı kuşatmış ve âşık üzerinde tahakküm kılmıştır. Bu olgunlaşma seyrinin takip edilebildiği Leylâ ile Mecnûn adlı hikayede kahramanın Mecnun'a dönüşmesi açıkça ifade edilmiştir; 'Kim Kays iken oldu Mecnûn'¹¹.

Fuzûlî, 'ben'in mecnun halini tanımlarken bu hal'inin derecesini belirtmiş ve 'ben'in "Ne kadar mecnun" olduğunu bildirmiştir. Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi özne görevinde olan 'ben', *delilik ilminin hosası*'dır. Yani bu ilmin piri ve herkese öğretenidir, hatta Mecnun dahi ondan istifade edebilir;

Benim müderris-i ilm-i cünûn hanı Mecnûn
Ki ber-murâd ola devrimde istifâde ile(G.248/6)

Aşağıdaki beyitte nesne olan 'ben', kendini selamet elbisesini giyen salihlerden ayırmış ve karmakarışık saçının delilik süsü olarak kendine yettiğini belirtmiştir;

Sen selâmet kisvetin zîver kıl ey ehl-i salâh
Kim bana bes mûy-i jûlîdem cünun pirâyesi(G.300).

'Ben'in içinde bulunduğu öyle bir deliliktir ki kendine benzer başka biri yoktur, çünkü nakkaş onu tasvir ettikten sonra kalemi kırmış ve bu nedenle onun gibi bir divane resm edilmemiştir;¹²

Bana mânend bir divâne sûret bağlamaz gûyâ
Kalem sındırdı tasvirim çekenden sonra nakkâşım(G.193)

¹¹ Beyit numarası 797 olan eser için bk.: Fuzûlî, *Leya ile Mecnun Metin, Düzyazı Çevirir, Notlar ve Açıklamalar*, Haz.:Muhammet Nur Doğan, YKY, İst.2002, s. 162.

¹² Şairin, 'ben'i delilikle ilişkilendirdiği diğer bazı beyitler şunlardır;
Kılmazam zencir-i zülfi terkin ey nâsîh beni
Hâh bir âkil hayâl et hâh bir divâne tut (G.43/5)

El ta'nesinden isterim ol kûya gitmeyem
Öz ihtiyârım ile beni koyma ey cünun (G.231/2)

i) Mest:

'Ben', aşk münasebetiyle âşık'lığın bütün evrelerine vakıf olmuştur. Şuur, artık tamamen ortadan kalkmış ve mest'lik hali ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki beyitte özne olan 'ben'; temiz, pak ruhlar meclisinde bulunmaktadır. Fakat 'ben', *mest-i bî-hod* yani kendinden geçmiş bir mestlik içinde olduğundan nerede bulunduğu farkında olmamıştır:¹³

Ervâh-i kuds bezmi imiş anı bilmedim
Ben mest-i bî-hod oldum olar kaldı hûş-yâr (Kaside 37/ 17)

Aşağıdaki beyitlerde nesne olan 'ben', yukarıda *mest* olarak tanıttığı 'ben'i anlatmaya devam eder. Buna göre; sarhoş'luk, şuru olamayan 'ben'den namaz teklifini kaldırmıştır.¹⁴ Hak, ona gül renkli şarabın neşesini vermiştir;

Kıldı benden ref' teklif-i namâzı mestlik
Saldı Hak bir neş'e-i câm-i mey-i gül-gûn bana (G.13/2)

Sarhoş iken akıl bertaraf edildiği için bu hal, "Bütün utanmaları ortadan kaldırır ve şarabın verdiği bu zevk, iradem dışında beni sana meyilli kılar. Hem bu zevk öyle bir zevktir ki âlem halkı bu zevki nerden bilecektir";

Ey hoş ol ser-mestlik vakti ki ref olup hicâb
Zevk-i mey bî-ihyâr eyler sana mâ'il beni (G.291/5)

Ey Fuzûlî ne bilir ehl-i vera' mey zevkîn
Enkere'l-hikmetü men lâmeke cehlen ve nehâk (G.155/7)

Yukarıda görüldüğü gibi Fuzûlî'nin 'ben'liği, şiirlerinde birtakım sıfatlarla iç içe yer almaktadır. Bu sıfatlar ve bunların şiirlerde yer alış biçimleri bütün olarak incelendiğinde şairin 'ben'liğinin temel niteliği 'âşık' olmasıdır. Âşık'ın öncelikle sahip olduğu sıfatlar acz, fakr, gamlı olma, zayıflık, kölelik gibi onun şahsî benliğinin ortadan kalkmasını sağlayacak sıfatlardır. Bu sıfatları kendinde barındıran âşık, sıfatların sıralaması dikkate alındığında çeşitli merhalelerden sonra belli bir 'ben'liğe ulaşmaktadır. Tedricî şekilde şahsî 'ben'liğinden kurtulan ve böylece sevgiliye yaklaşan âşık, henüz mest haldedir ve zafere doğru ilerlemektedir. Bu hususlar dikkate alındığında şairin sevgiliye yaklaşması ve kendi ifadesiyle 'ulaşma'sında desteğini aldığı birileri olduğunu belirtmiştir:

Beni tarikına ihlâs-i pâk ü sıdk-i dürüst
Çekip durur ki sana candan etmişim ikrâr (Kaside 6/40)

¹³ Şair aşk şarabı içmesi ve sarhoşluğunun iradesi dışında geliştiğini belirtir:
Hoşdur bana mey sana ibâdet ey şeyh
Râyımla değil aşk ü irâdet ey şeyh (Rub. 16/2)

¹⁴ Beyitte Nisâ Sûresi 43. Ayete telmih vardır: " Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın". Bk.: Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'ân-ı Kerîm Meali, Sentez Yay. İst. 2007.

Sana yetirdi beni hâdi-i reh-i tahkik
Dedi budur ki dilersen yitirmegil zinhar (Kaside 6/28)

Ey Fuzûlî menzil-i maksûda yetsem ne aceb
Hidmet-i pîr-i mugan irşâdı reh-berdir bana (G.14/8)

Acziyet içindeki 'ben'in, bulunduğu veya bulunmayı tercih ettiği bazı mekanlar da söz konusu edilmiştir. Bunlar: şarâb-hâne, mâtem-serâ, nihan-hâne-i uzlet, künc-i mey-hâne'dir.¹⁵

Şairin, 'ben'i, dert ve gam ile vasıflandırdığı yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi gam ve dert beraberinde ağlama, yanma, feryad etme vs. gibi birçok unsuru kuşatmaktadır. Çağrışımları da dikkate alındığında âşık'ın acziyet içindeki hal'ini anlatan yüzlerce kelime ile sayısız tablolar ortaya koymak mümkün olabilmektedir. Fakat esas olanın 'ben'in hal'ini ortaya koymak olduğu düşünülerek âşığın muhatabı olan sevgili ile beyitte yan yana gelen 'ben' incelenmiştir. Buna göre 'ben'; sitem, tehdit, yalvarma vs. gibi farklı şekillerde hal'ini, yani çaresizliğini anlatmaktadır. Âşık öncelikle sevgili olmak üzere az olsa da felek, nâsîh gibi muhatapları da söz konusu etmektedir. Şairin başta sevgili olmak üzere ben'i ile ilişkilendirdiği, içinde 'ben' zamiri bulunan beyitlerde 'ben'in durumu "ben"in anlatımıyla şöyle özetlenebilir:

"Ey mum gibi olan sevgili ağyarın bezmini yanağının güneşi ile aydınlatıp pervane gibi beni haset ateşine yakma(G.42/5); Ey gül gibi olan sevgili sohbetimden âr edip beni terk etme, gül diken sohbetini terk edince efsürde (donuk) olur.(G.51/2); ey kan döken sevgili gel beni öldür çünkü ne sende merhamet ne bende sabr u takat var(G.66/2); ey güzellik fidanı acı sözün sert bakışın beni acıttı ne kadar acı bir meyven var(G.76/2); aşkı terk etme maksadında iken gittikçe artan hüsnün beni daha beter âşık etti; cefâ kılıcını beni öldürmek için hemen çekmezsen sonunda senin bu ihmalin beni bir gün öldürür (G.167/8);

"Ey can, beni senden ancak ecel ayırabilir(G.173/1). Va'de-i vaslın beni zülfünün hayaline salmış, uzun ömrü kim arzu eder(G.177/6); zülfünü vefa ehlini avlamak için tuzak yaptığından beri benim o tuzağa tutulmuş olduğumu bildiğini biliyorum(G.183/3); o mah beni rüsvalarından saymaz(G.192/7); şem'i mahrem edip beni mahrum ettin, bezminde can nakdini nisar etmez mi idim(G.192/7); beni kavuşma bezminden daima mahrum edip başkaları ile iltifat sofrasına oturan (G.221/2); göz yaşı, ahımın kılıcına her sabah su verir, beni çok incitme ab-dârımdan sakın (G.223/2); ey gönül; cevri odu beni yaktı yanımda durma, tutuşmuş bir ateşim, civarımdan sakın (G.223/3); hâk-i rehim beni kimse göze almaz (gözüne sürme diye çekmez) çok hakaretle nazar

¹⁵ Bunlar gazel ve beyit numaraları ile şunlardır:
Fuzûlî istemez mesned-i Cem ü Cemşid
Bana nişimen-i devlet şarâb-hâne yeter(G.82/7)

Ol ser-i kûy itleri içre Fuzûlî yok yerim
Bes bana mâtem-serâ ben handân u handân sürûr(G.94/7)

Bana ben olduğum menzilde râhat meyl edip gelmez
Düşüp zahmetlere nâ-çâr ben oldum taleb-kârı (Kaside 18/8)

Ben nihan-hâne-i uzlette iken fakr benim
Keşf-i esrârım edip âleme rüsvâ eyler (Kaside 42/53)

Gerçi gam maksûdu katl-i bî-günâhımdır benim
Gam değil çün künc-i mey-hâne penâhımdır benim (Terc.B. 1/VII)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

etme, gubarımdan sakın(G.223/5); yanağının muma benzeyen parlaklığı beni ateş-perest kıldı, içinde daima ateş yanan ateşgede benim, sinemin yarığından seyret(G.242/2); za'f-i beden, beni daima gözlerden nihân ettiği için kimsenin nazarı ahvalime erişmez (Kaside 35/); salar âl ile her dem beni yüz gavgâya (G.244/1).”

"Beni candan usandırdı, cefadan usanmaz mı (G.264/1); canan bütün hastalarına deva ihsan eder, bana derman kılmaz beni hasta sanmaz mı(G.264/2); zühd ve salah yolu tutmuş mihrab köşesi tutmuştum ol nergis-i şehla beni kendi halime komadı(G.290); beni öldürmezsen, hasret öldürür (G.291/2); sahil olan kuyûn beni gam denizinin dalgalarından kurtarır mı bilmem (G.291/2); senin muhabbetin beni başka mehlikalardan fariğ etti, hızır imiş aşkın beni belalardan sakladı(G.292/1); canıma minnet, yüz lutf gösterip gönlümü aldın beni başka dil-rubalardan müstağni eyledin (G.292/2); işve ve naz edip gam ve kederimi ortadan kaldırdın, beni tanıdıklardan sihr ile bigâne ettin(G.292/4); tekellüm kıl da beni zülfün gamını gönlümden gider bir sihirle ejderhalardan beni halas et(G.292/5); sensiz(seni göz önünde bulundurmadan) başka gül yanaklıya bakmaya kudretim yok, gamın beni öz halime hayran etmiş ki hayretin hareketsiz hali, bakıyor öyle kalıyor (G.293/3); bana mihr salmazsan zülfünün sayesi gölge gibi beni paymal eyler (G.294/2); iltifatın beni kavuşma arzusunda eyler ama talihimin zayıflığı buna mani olur (G.294/3); sana yar olma arzusu beni imkansız bir fikir sergeşte eyler (G.294/4); zülfün düğümünü açma beni aşüfte hal eyler (G.294/5); halin için zülfüne dolaşan sadece beni sanma, çeşmin beni öldürmek için bıçağa yapıştı, bana hançer çekti (müstezad); cevrler beni ateşe yandırdı, acı sözler tatlı canımdan usandırdı, efganım beni utandırdı (murabba); seni terk etmezem ben, sen dahi beni terk etme (murabba); Beni halk içre alî-kadr iken gayette hâr ettin (mukatta) ; aşk yolunda gül yanaklı ciğerimi kan ettiğimi bilmiş, sanki kan etmişim gibi her an bana siyaset kılıcını çeker (G.201/6); bana cevrinin ziyade olması, meylimi arttırdı (G.283); her an bana cefa ve cevr kılıcını çeker, Fuzûlî günahım nedir, bilmem (G.297/7); senden bana gelen daima bela okudur, aşık ile maşukun arası böyle mi olur (G.299/6); çeşme-i Hayvân olan dudağının şerbetine aşıklar ve ben her an can vermekteyiz ve o da bize can vermekte(G.10/1); sana efganım için beyhude derlerse sen onları değil benim efganıma kulak tut (G.43/4); kaşlarının yayına meylettiği günden beri can ve gönlün gece gündüz neler çektiğini ben bilirim (G.63/2); yırtık yakamı görüp beni ayıplayan senin gül yanağını görmüş değil (G.36/7); âlemde sabahı akşam akşamı sabah olan benim, zira sevgili gece meclisi aydınlattı sabah da ayrıldı gitti(G.54/4).

"Fuzûlî benim halimi boyu serviye arz et, mecalim söyleşmeye koymadı (G.202/7); ey gönül, canı canan dilemiş vermemek olmaz çünkü o ne senindir ne benim(G.204/2); Kaşın kıvrımına her saat secde etsem buna şaşılır mı, kible ile o, bana beraberdir. (G.214/2); ne cefa etsen Fuzûlî gibi şikayet etmem, beni aşk tavrında vefasızlardan sanma(G.292/7); Muhabbet, beni benden halî etmişti, beni bi-perva görürseniz ayıplamayın(G.290/5); aşk beni şükür diğer-gün ettiğin için beni tan eden riya ehli beni tanımaz oldu(G.167/6); baktığım yerde her zaman zulmeden bir şuhtur bana, nerde olsam Hak'tan bana bir bela mukarrerdir (G.14/1); ey aşk, insaf et de beni zebun et, mihnetle mi geçsin hayatım (G.192/7); ey nasîh, öğüdün beni aşk zevkine daha da hâris yaptığı için öğütlerini benden uzak tutma(G.218/5); ben, bir dosttan nasihat almayıp beni aşka saldım, düşmanın etmeyeceğini ben bana ettim(G.12/2); Fuzûlî, ah ateşi ile beni yandırdın, galiba beni külbe-i ahzânın mumu zannettin (G.181/9); Fuzûlî, beni sevgilinin sitemi zâr etmeseydi bu kadar feryad edip ah etmezdim (G.196/7); ey berk-i âh, her saat beni halka rüsva etme, gam gecesinde külbe-i ahzanımı reşen etme(G.263/4); göz, merdümlük edip gam hücumunda beni eşk ile umman etti(G.282/6); ey pîr-i deyr, zevk noksanlığı bana afettir, noksan koma bir çok kadehle beni kamil hale getir(G.291/7); zâhid, bana çok azap verme, o put gibi olan sevgilinin kaşını bırakıp yüzümü mihraba döndürmem(G.29/6); göğsü gümüş gibi olan sevgililerin temasını terk et deme, Tanrı beni duçar etmiştir beni kim kurtarır(G.215/4); o mah beni mum gibi bezmin mahremi eyledi, varım bu gece ayrılık oduna gene yanacaktır (G.245/2); kavuşmadan ayrı olduğumda kanım

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

gül gül dökülse buna şaşmamalı, çünkü ben ayrılık gül-bünüyüm ve baharım bu mevsimdir(G.192/4).

2. ‘Ben’liğin Zaferi:

Şiirlerinde büyük oranda tezat sanatı hakim olan Fuzulî, tezat’ı tüm boyutlarıyla¹⁶ kullanarak şiirdeki çarpıcılığı arttırmaktadır. Kelimelerin anlam bakımında karşıtlıklarından ziyade manada tezat’ı şiire hakim kılması onun şiir üslubunun bir özelliği olarak düşünülebilir.¹⁷

Şair, ‘ben’i anlatırken tezat sanatından büyük oranda istifade ederek kendini yüceltmektedir. Bu yüceltme, içinde bulunduğu hal’in en alt seviyesinde olmakla elde edilen bir yüceliktir. Acziyet içindeki ‘ben’, acz içinde olma halinin son aşamasındadır ve bu durum ‘ben’i zirveye taşımaktadır. Şahsi ‘ben’liğini reddederek kurtulan ve böylece sevgiliye yaklaşan, hatta sevgilinin varlığında yok olan ve var olan âşık, artık o’nun diliyle ‘ben’ diyebilir. Bu ‘ben’, kendini öven bir ‘ben’dir.

İlk bölümde acziyet içinde olan ‘ben’, aşama aşama acziyetindeki son noktaya ulaşarak arzulanı zafere nail olmuştur ve şair, bunu açıkça ifade etmiştir. Aşağıdaki beyitte ‘ben’in maksadı *fenâ*’dır. ‘Ben’ *hayret*¹⁸ dairesinden sonra arzu ettiği *fenâ*’ya erişmiştir ve bu *mutlak bir fenâ*’dır. Bilindiği üzere *hayret* ve *fenâ*’nın tasavvufta belli makam ve halleri karşılayan kavramlardır: “Bir insan tecrübesi olan *fenâ*, insanın, kendi ‘ben’inin tamamen yok olması ve bunun sonucu olarak da bilgi ve irâde objesi olabilme yönünden bu ben ile ilişkili her şeyin yok olmasını tecrübe etmesidir.” (Izutsu, 2002, s.26). Açıklama dikkate alındığında şairin, maksadı olan *fenâ*’ya ulaşması, üstelik bunun *mutlak fenâ* olması, *fenâ* makamından sonra gelen ve *Mutlak Gerçeklikle* bir olma tecrübesi olan *bekâ*’yı¹⁹ çağrıştırır.

Aşağıda verilen ilk beyitte ‘ben’ *hayret* dairesinde kalmıştır. İkinci beyitte, aşk yolu içinde maksadı *fenâ* olan ‘ben’ şükür ki maksadına erişmiştir. ‘Ben’, pervane gibi varlığını kavuşma mumunda yakmıştır ve *mutlak fenâ*’ya ermiştir.

Kim anun bulmayıp ahvâline bir zerre vukûf
Kalmışım dâ’ire-i hayret içinde ben hem (Kaside 24/31)

Râh-i aşk içre bana ancak *fenâ* maksûd idi
Şükr kim maksûda yettim intizârım kalmadı(G.260/6)

Benim şem'-i visâle yandıran pervâne veş vârin
Fenâ-yi mutlakım cânân ile bezm-i visâlimdir (G.101/4)

‘Ben’, maksadı olan *fenâ*’ya erişmiş ve dolayısıyla, madde ile ilgili hiçbir endişe taşımaz. Dünyada makam mevki için sultanların kahrını çekmez çünkü o, fakr sultanıdır. Bu vasfı ile daimî olacak bir saadete sahiptir. Fakr mülkünde taht ve âlemi terk etmek ona taç’tır ve baki olan kutluluk için o, bunu tercih etmiştir²⁰

¹⁶ Tezat sanatı ile ilgili geniş bilgi için bk.: M.A.Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belagat**, Gökkuşbu Yay., İst. 2000, s.151.

¹⁷ Fuzulî’nin üslup özellikleri için bk.: Mine Mengi, “Fuzulî’nin Şiirini Kalıcı Kılan Bazı Üslup Özellikleri”, **Fuzulî Kitabı**, İstanbul Büyükşehir Belediye Başk. Yay., 1996, s.109-118.

¹⁸ *Hayret*, tasavvufta *fenâ*’dan önce gelen makamdır. Son üç makam; *hayret*, *fena* ve *bekâ*’dır. Bk.: Annemarie Schimmel, **İslamın Mistik Boyutları**, (Çev.: Ergun Kocabıyık), Kabcacı Yay., İst. 2004, s. 117/139.

¹⁹ Tasavvufta gelinen son noktadır. Bu makam, Tanrı’nın müşahede edildiği makam’dır, sadece Tanrı’nın var olduğu başka hiçbir şeyin var olmadığı’nın müşahede edildiği makamdır. Bkz.: Toshiko Izutsu, **a.g.e.**, s.30.

²⁰ Şairin acziyet içindeki ‘ben’in zaferini belirttiği diğer bazı beyitler şunlardır:

Fakr aşk içre Fuzulî izz ü câhımdır benim
Şîve-i mihr ü mahabbet resm ü râhımdır benim(Terc.B.1/VII/1)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Fakr mülki taht ü âlem terki efserdir bana
Şûkr-li'llâh devlet-i bâki müyesserdir bana (G.15/1)

Devlet-i dünya için çekmen selatin minnetin
Fakr sultanı benim kim devletimdir cavidan (Kaside 31/)

'Ben', melamet mücevherlerinden oluşan bir hazinedir, delilik zinciri de civarında yatan ejderhadır:

Ey Fuzûlî ben melâmet gevherinin genciyim
Ejdehâdır kim yatar çevremde zencîr-i cünûn(G.229/7)

O, padişaktır, fakat ayıplanma ve kınanma ülkesinin padişahıdır; padişahlık için gerekli her şey onda mevcuttur: Gümüş renkli gözyaşı fildişi tahtı, ahının yıldırımları ise altın tacıdır.

Ey Fuzûlî ben melâmet mülkünün sultânıyım
Berk-i âhım tâc-i zer sîm-i sirişkim taht-i âc (G.49/7)

Fuzûlî, gurur ehline itibar etmeyenlerdendir çünkü o, bunu kabul edebilecek bir yapıda değildir. O, akbaba gibi dünya malına meyl etmemiştir, hüma tabiatlı olan o'na bir kemik yeter;

Muteberlerdir gurûr ehli ben andan fâriğim
Îtibâra çün değil kâbil muhakkâr hey'etim (G.210/5)

Cife-i dünyaya çok meyl etmedim kerkes kimi
Bir hüma-tab'ım gıda besdir bana bir üstühan (K.31/3)

'Ben', aşk yolunda içinde çektiği çilelerle kendinde maddi olan ne varsa hepsinden arınmıştır. Aşağıdaki beyitte, *gam diyârında ecel habercisi bana uğramıyor, çünkü bende olan şeyi yok zannediyor*, diyerek varlığının yok olduğunu kastetmektedir. Öyle ki, bir türlü ölemiyor çünkü varlığı yani canı öyle belirsizdir ki ecel onu fark etmediği için canını almaya gelmiyor;

Gam diyârında ecel peyki güzâr etmez bana
Yok sanır varım meger kim i'tibâr etmez bana (G.16/1)

Bana vermiş cihan kamu fakrin
N'ola etsem cihana istiğnâ (K.21/8)

Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem
Fakîr-i pâd-şeh âsâ geda-yi muhteşemem (Müseddes)

Alem-i surette ger yoktur şüküh ü şevketim
Alem-i ma'nide yok bir ben kimi sahib-kıran (Kaside 31/)

Ey Fuzûlî ben kana'at mülkünün sultânıyım
Saltanat esbâbı eğnimde pelâs-i fakr bes (G.128/7)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Varlığından arınan ‘ben’, özne göreviyle kullanılarak ‘kemâl-i aşk’ olarak tanımlanmıştır. Şair, aşk’ında son noktaya erişmiştir. Beyitte dikkat çeken, ‘ben’in, ‘sen Fuzûlî’ hitabıyla karşı karşıya getirilerek ‘ben’ ile ‘Fuzûlî’nin iki farklı kişi olarak konumlandırılmasıdır. Ali Nihat Tarlan beyti nesre çevirmiş, şerh etme noktasında sadece ‘akıl ile aşk karşılaştırılıyor’ (Tarlan, 2005, s.484) açıklamasında bulunmuştur. Beyte bakıldığında Fuzûlî’nin, kelime anlamı olan “boşuna, lüzumsuz”²¹ manasını da çağrıştıracak şekilde kullanıldığını belirtmek yanlış olmaz. Öyle ki şiir, cümle yapısına göre “Sen, aklın kemali için uğraşmayı lüzumsuz say.” şeklinde okumaya müsaittir. Esas olan ise ‘ben’in, kemâl-i aşk olmasıdır:

Sen Fuzûlî kıl kemâl-i akl kesbin yoksa ben
Kâmil-i aşkım dahi özge kemâli n'eylerim (G.186/6)

‘Ben’in, aşkta kemale ermesi bu yolu terk etmemesindedir, bu fazilet onu kemal ehline dahil eder;²²

Ey Fuzûlî kılmazam terk-i tarîk-i aşk kim
Bu fazilet dâhil-i ehl-i kemâl eyler beni (G.294/7);

Fuzûlî’de acziyet içindeki ‘ben’in zaferi, âşık olan ‘ben’ için de geçerlidir. İlk kısımda söz konusu edildiği gibi sevgili karşısındaki çaresizlik ve acziyetini ifade eden şair, bu acziyet dolayısıyla da zaferini ilan eder. Öyle ki, âşık olarak kemale erdiği konu edilen beyitlerde şair kendini genellikle *âşık tipi*’nin temsilcileri olan Mecnun, Ferhat, Vamık, bülbül vs. ile bir arada söz konusu ederek onlarla denk daha çok da onlardan üstün tutmuştur. Şairin âşık olarak üstünlüğünü vurguladığı beyitlerde mübalağa sanatı hakimdir. Fuzûlî’nin şiirlerinde kullandığı mübalağa için Hasibe Mazıoğlu, “Fuzuli’de mübalağanın esası hayalden ziyade hisse dayanır. Şair hislerinin kuvveti sebebiyle şiirlerinde hemen daima mübalağalar yapar.” (Mazıoğlu, 1959, s.217) tespitinde bulunmuştur. Şairin âşık’lığını ifade etmedeki mübalağalı anlatım Mazıoğlu’nun belirttiği gibi hissi yoğunluğun bir tezahürü olarak düşünülebilir.

Aşağıdaki beyitlerde şair, diğer âşık tipini temsil eden karakterlere âşıklık bakımından denktir. Buna göre: “Aşk pazarı içinde mihnet taşıdığı olan ‘ben’i bela dağına çeken Ferhâd ile bir tutmuşlar; Leylâ’nın Mecnûn’u Şîrin’in Ferhâd’ı var ise senin de benim bir âşığın var, bununla övün; aşk namusu Mecnûn’la bana düşmüştür, bir zaman o bir zaman ben âşkın gam yükünü çekmekteyiz; şirin dudaklarının şevkiyle asrın Ferhâdi benim, yanımda toplanan (üst üste birikmesi ile dağ gibi yükselen) kınama taşları da Bîsütunum’dur; aşk derdinin esir ve güzellik kadehinin sarhoşu çok ama Leylâ sana Mecnûn bana derler” ifadeleri âşık olan ‘ben’in Mecnûn ve Ferhat ile âşıklık bakımından aynı seviyede olduğunun ifadeleridir.

Beni kim seng-sâr-i mihnetim bâzâr-i aşk içre
Belâ dâğın çeken Ferhâd ile hem-seng tutmuşlar (G.69/5)

Kıl tefâhur kim senin hem var ben tek âşıkın
Leyli’nin Mecnûn’ı Şîrin’in eğer Ferhâd’ı var (G.75/3)

²¹ Ferit Devellioğlu, a.g.e.

²² ‘Ben’in pak hale gelmesinin aşk’ı ile olduğunu belirten diğer bir beyit:
Her küdüretten beni pâk etti seyl-i hûn-i dil
Şükürü li’llâh âteş-i âşkın beni yandırdı pâk (G.154/5)

Aşk nâmusu ben ü Mecnûn'a düşmüş lâ-cerem
Gam yükün çekmekteyiz ben bir zamân ol bir zamân (G.216/2)

Leb-i şîrinlerin şevkiyle Ferhâd'ı benim asrın
Yanımda cem' olan seng-i melâmet Bîsütûn'umdur (G.87/6)

Esîr-i derd-i aşk u mest-i câm-i hüsn çok ammâ
Biziz meşhûr olan Leylî sana Mecnûn bana derler(G.80)

Şairin kendini âşıklık bakımından Mecnûn ve Ferhat ile aynı seviyede konumlandığı beyit sayısı oldukça sınırlıdır. Oysa Mecnûn, Ferhat ve Vâmık'tan üstün olduğunu vurguladığı beyit sayısı oldukça fazladır. Bu da 'ben'in 'âşık' olarak zaferini gösterir, denebilir. Şaire üstünlük kazandıran daha fazla bela çekmesi, daha fazla sadık âşık olması, daha fazla ah etmesi, sabretmesi, göz yaşı dökmesi vs. ileldir. Tüm bunlar 'âşık'ın en önemli vasıflarıdır ve bunlar âşık'ın temsilcileri olan Mecnûn, Ferhat ve Vâmık'tan çok 'ben'de vardır.

Aşağıdaki beyitte 'Ben'de Mecnûn'dan daha fazla âşıklık kabiliyeti var, sadık âşık olan benim onun ancak adı var" diyerek üstünlük iddiasını açıkça ortaya koymuştur;

Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-i sâdik benim Mecnûn'un ancak adı var (G.75/1)

Aşağıdaki beyitlerde iddiasını sürdürmektedir: Ferhat suret zevkinde, Mecnûn sahra gezintisinde; herkes rahat içinde, belada olan bir tek 'ben'im.

Ferhâd'a zevk-i sûret Mecnûn'a seyr-i sahrâ
Bir râhat içre her kim ancak benim belade(G.246/3)

Bendeki gam Ferhat'ta olsaydı, bir ah etmesi ile bin tane dağı yele verirdi. Beni Ferhat ve Vâmık ile bir tutmayın; ben fakirim, o gösterişe meraklı olanlardan zannetmeyin. Beni derde sabrı olmayan her an binlerce feryat fîgan eden bülbüle benzetmeyin 'ben', temkin ehliyim:

Olsaydı bendeki gam Ferhâd-i mübtelâde
Bir âh ile verirdi bin bi-sütûn'ı bâde(G.246/1)

Vâmık ü Ferhâd tek rüsvâyâ kılman nisbetim
Bir fakirim sanmanız ol hod-nümâlardan beni (G.292/3)

Ehl-i temkînim beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yok sabrı anın her lâhza bin feryâdı var (G.75/4)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi şair, âşık olmada bu eylemin gereklerini en fazla yerine getirenin 'ben' olduğunu vurgulamak için belirgin bir farkla kendini âşık tipinin temsilcilerinden üstün tutmuştur. Şair, bu iddiasını oldukça fazla sayıda beyitte şu ifadelerle tekrarlamıştır: Dağı delen Ferhad'ın duvarlara çizdiği nakışları görüp ona âşık demeyin, âşık benim ki evi barkı terk edip çöl yolunu tuttum(G.201/5); ey Fuzûlî, Mecnûn'un kabrine yolum düşerse kalkıp benden vefa talim etsin (G.209/7); aşk derdi Mecnûn'dan geçip bende yer tuttu meğer ki

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

benim aşk içinde temkinim ondan fazladır (G.206/6); ey Fuzûlî, beni gam içinde Mecnûn gibi görme gamımın fazlalığı ile ben ondan ziyadeyim(G.248/8); Mecnûn nöbetini atlattı şimdi aşk rüsvası olan benim, doğru derler her dönemin bir âşığın devridir (G.86/2); Mecnûn bela çekmede benim gibi olamaz akıllı olan rüsvalığı kabul eder mi hiç? (G.100/3); Mecnûn için başında kuş yuva yaptı âşıktır demeyin, âşık olan benim ki gözyaşı selim başımdan aştı (G.190/3); nerede bir gam varsa bende toplanır, aşk mülki içinde Mecnûn'a varis olan benim(G.47/5); başkaları Mecnun efsanesine meyilli olduğundan beni zikretmez, o bana ne benzer onun derdi takrire muhtaçtır(G.100/1); aşk gamı içinde beni Mecnûn'dan eksik sanma (Terc.B. 1/II/4); Felek âşıklığı bana verdi, Mecnûn koşuşturup durdu ama bana yetişemedi (G.13); Ferhat bir dağla bin tane kazmayı köreltmış, ben bir tırnakla bin dağı koparmış biriyim(G.220/1); gam yolunda Mecnûn gitti, ben kaldım (G.220/2); Ferhat, benim çevremdeki aşk denizinin tufanını görüp canını kurtarmak için dağa çıkmış (G.224/1).

3. Şair Olarak 'Ben':

Fuzûlî'de, içinde 'ben' zamirinin yer aldığı ve şairliğine gönderme yaptığı beyit sayısı azdır.²³ Şair, şairliğine doğrudan bir övgü de bulunmaz, sevgili üzerinden dolaylı olarak şiirini över. Aşağıdaki beyitte; şairin nazmı sevgilinin güzelliğini anlattığı için revnak bulmaktadır. Sevgilinin vasfının incilerini anlatan Divan'ı bu özelliği ile sadefdir;

Senin vasfinla gün günden bulupdur revnakın nazmın
Benim nazmımla vasfin vird-i ehl-i rüzgâr olsun (T.B 12/VII/8)

Bir sadefdür dürr-i evsâfunla dîvânım benüm
‘Ârif almış koynına mânend-i ‘ummân gizlemiş (G.214/5)

Bir diğer beyitte şair sevgiliye, “gafil olan benden haberdar ol ki hakir, zavallı bir senâ-hânım; senin gibi başı yukarda olana benim gibi bir öven gerek” demektedir. Fuzûlî, tezatı kelimelerden öteye taşıyarak şahsiyetini değersizleştirirken aynı zamanda kendini başı yukarda olanı övmeye layık görüyor.

Men-i gafilden agâh ol ki bir kem-ter senâ-hânım
Gerek sen tek ser-efrazın benim tek bir senâ-hânı (Kaside 26/ 31)

Aşağıdaki beyitte şair, şiirleri için “Mutlak şekilde zarar, ziyan gelmeyecek bir gölge isterdim” ifadesini kullanmıştır. Şiirde geçmiş zaman eki ‘-dı/-di’nin kullanılması, “içinde bulunulan dönemde şiirlerinin kıymetinin anlaşılmadığı”na işaret eder;

Şehâ ben ister idim bir zevâlsiz sâye
Kim anda olmaya mutlak mazarrat-i eşrâr (Kaside 6/27)

Şair, şiiri ile ilgili düşüncelerini, “Baki devlet tahtını süsleyen benim, sözümle her iklime revan olan hükümdür.” şeklinde ifade ederek sözünün mekan ve zamanda baki olacaktır;

Mesned-ara-yi serîr-i devlet-i bakî benim
Kim sözüm zımında her iklîme hükümdür revan (Kaside 31/9)

²³ ‘Şair Olarak ‘Ben’ başlığı altında değerlendirmeye alınan beyitlerin içinde ‘ben’ zamiri geçen beyitler olduğu hatırlanmalıdır. Şairin fahriye kapsamında düşünülmesi gereken ifadeleri çalışma alanının dışındadır.

Sonuç

Fuzûlî, 'ben' zamirini hem redif hem de mısra içinde oldukça sık tekrarlayarak 'ben'liğinden özellikle bahsetmektedir. İçinde 'ben' zamiri bulunan bütün beyitler dikkate alınarak yapılan tasnifte 'ben', özne ya da nesne olsun her durumda şiire yüklenen manadaki vasıfları kendinde toplamaktadır. Bu nedenle yapılan tasnif, 'ben'in iç içe olduğu sıfatlar göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Temel niteliği 'âşık' olan ve âşık'ı temsil eden 'ben'in beyitler içindeki yolculuğuna bakıldığında, aşk serüvenin başlamasıyla içinde bulunduğu hal'ler ve sonunda ulaştığı üstünlüğü anlatılmaktadır. Bu üstünlük, âşık olan 'ben'in acziyetiyle ulaştığı olgunluk ve tamlik olan kemal'dir. Bunların dışında bir de şairin şairliğini anlattığı 'ben' vardır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde dile getirdiği 'ben' ile ilgili değerlendirmelerin sonucu özetle şöyledir: İçinde 'ben'in geçtiği beyitlerde üç hususa vurgu yapılmış ve bu husular başlıklar altında ele alınmıştır. Bunların ilki *Acziyet İçindeki 'Ben'lik*'tir. Bu bölüm şairin aşk dolayısıyla çektiği sıkıntıları yani acziyetini anlattığı beyitlerin toplandığı kısımdır. Şair, âciz olma hal'ini; fakr, rüsvalık, gamlı ve dertli olma, kanlı gözyaşı dökme, ağlama vs. gibi unsurları tekrarlayarak dile getirmiştir. Aynı başlık altında toplanan bu hususlar dikkate alındığında 'ben'in, her sıfatın içinde barındırdığı anlam dairesi düşünüldüğünde belli merhalelerle şahsiyetinden uzaklaştığı görülmüştür. Allah'a muhtaçlık olan fakr, maddeden arınma olan kanlı gözyaşı dökme, zayıflama ve mest olma hal'leri, 'ben'in şahsiyetinin ortadan kalmasının aşamalarıdır. Yine bu bölümde şairin sevgiliye dair yalvarma yakarma, sitem gibi duygularını 'ben' ile dile getirdiği beyitlere yer verilmiştir.

İkinci kısım olan *'Ben'liğin Zaferi* bölümünde yer alan beyitler kendi içinde değerlendirildiğinde amacına ulaşan 'ben', amaca ulaştıktan sonra maddi olmayana değer vermeyen 'ben' ve bu doğrultuda âşık'lıktaki üstünlüğünü vurgulayan 'ben' olmak üzere üç boyutu olan bir tablo ortaya çıkmıştır. Şair amacına ulaştığını; "*Bana fenâ maksad idi, şükür kim maksuda yettim*" diğer bir beyitte de "*fenâ-yı mutlakam*" ifadesiyle ortaya koyduğu görülmüştür. Ek olarak bu bölümde şair âşık tipinin temsilcileri ile 'ben'i denk fakat çoğunlukla üstün tutmuştur. Bu durumu ifade eden beyit sayısı oldukça fazladır.

Üçüncü kısım olan *Şair Olarak 'Ben'lik* bölümünde Fuzûlî'nin, şiiri hakkındaki düşünceleri söz konusu edilmiştir. Şairin şiirlerini söz konusu ettiği ve içinde 'ben' zamiri olan beyit sayısı oldukça azdır. Bu beyitlerde şair, şiirini sevgili üzerinden över, her ne kadar şiirinin kıymetinin bilinmediğinden şikayet etse de onun, "*bâki devletin tahtını süsleyecek ve hükmü her iklimde câri olacak*" bir kudrette olduğunun farkındadır.

KAYNAKÇA

- ANDREWS, G. Walter (2000). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*, İletişim Yay. İstanbul.
- ANDREWS, W. G. (2000). Yabancılaşmış 'Ben'in Şarkısı"[Guattari, Deleuze ve Osmanlı Divan Şiirinde Öznenin Lirik Kod Çözümü], *Defter Dergisi*, S.39.
- AYDIN YAĞCIOĞLU, Songül, (2009). *Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Dan.: M.A. Yekta Saraç), İstanbul Sosyal Bilimler Ens., İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem, (2001). *Fuzûlî Divanı Üzerine Notlar*, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.

- DOĞAN, Muhammet Nur, (Haz.) (2002). *Fuzûlî- Leyla ile Mecnun Metin, Düzyazı Çeviri, Notlar ve Açıklamalar-*, YKY, İstanbul.
- Fuzûlî Divanı*, Haz.:Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur, (1997). Akçağ Yay., Ankara.
- IZUTSU, Toshihiko, (2002). *İslâm Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, (Çev.: Ramazan Ertürk), Anka Yay., İstanbul.
- İZ, Mahir, (2012). *Tasavvus Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler*, (Haz.: M.Ertuğrul Düzdağ) Kitabevi Yay., İstanbul.
- KALKIŞIM, M. Muhsin. Klasik Şâirde “Benlik” Psikolojisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research-*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-, Volume: 3 Issue: 15,
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1959). *Fuzûlî-Hâfız*, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara.
- SARAÇ, M.A.Yekta, (2000). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belagat*, Gökkuşbu Yay., İstanbul.
- SCHİMMELE, Annemarie, (2004). *İslâmın Mistik Boyutları*, (Çev.: Ergun Kocabıyık), Kabalcı Yay., İstanbul.
- TANPINAR, A.Hamdi, (1995). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Fuzûlî ve Bâkî, Dergah Yay. , İst..
- TARLAN, Ali Nihat, (1950). *Fuzûlî'nin Farsça Divanı (Tercümesi)*, MEB Yay., İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihat, (2005). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman (1995). “Ene”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*-11.
- YAYINLARI, B. K. (1998). Mengi, Mine, “*Fuzûlî'nin Şiirini Kalıcı Kılan Bazı Üslup Özellikleri*”
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (2007). *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Sentez Yay. İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

AYDIN YAĞCIOĞLU, S., Fuzûlî'nin Şiirdeki ‘Ben’liği, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 551-572, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8334>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

